

TRASHËGIMIA KULTURORE NË

FO KU S.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË SHQIPËRI

TRASHËGIMIA
KULTURORE NË
FO
KU
S.

CH
WB
Cultural
Heritage without Borders
ALBANIA

ICOMOS
international council on monuments and sites
ALBANIA

BOTIMI I TEKSTEVE BURIMORE
MBI PRAKTIKAT E RUAJTJES DHE
MENAXHIMIT TË TRASHËGIMISË
KULTURORE NË GJUHËN SHQIPE

Titulli: “Trashëgimia Kulturore në Fokus: Botimi i teksteve burimore mbi praktikat e ruajtjes dhe menaxhimit të trashëgimisë kulturore në gjuhën shqipe”

Botimi është mundësuar nga “Trashëgimia Kulturore pa Kufij Shqipëri” (Cultural Heritage without Borders Albania (CHwB Albania) me mbështetjen financiare të Suedisë nëpërmjet Agjencisë Ndërkombëtare për Zhvillim.

Përkthimet nga origjinali: Të ndryshëm referuar në çdo dokument përkatësisht

Redaktoi: Boiken Abazi

Parathënie për botimin nga: Elena Mamani, Lorenc Bejko dhe Boiken Abazi

Koordinoi procesin e përkthimeve dhe publikimit:

Elena Mamani, Regina Vathi, Pezana Rexha

Foto: © Bjori Thana, Regina Vathi

Dizajni: Ina (Hina) Shkëmbi, Joniz Osmanagaj

© CHwB Albania © ICOMOS Albania

Viti i botimit: 2023

196 f.: me foto ; 21 x 21 cm

ISBN: 9789928801081

1.Pasuria kulturore 2.Ruajtja dhe restaurimi 3.Menaxhimi 4.Shqipëri

904 :72 .03(496.5)

Shtëpia Botuese: “Graphic Line-01”

This work is distributed under the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licence, which enables re-users to copy and distribute the material in any medium or format in non-adapted form only, for non-commercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Ky botim publikohet bazuar në licencën nga “Creative Commons BY-NC-ND 4.0”, e cila u mundëson ripërdoruesve të kopjojnë dhe shpërndajnë materialin në çdo mënyrë komunikimi ose format, por vetëm duke mos kryer përshtatje të formës, duke mos e përdorur për qëllime tregtare, si dhe për aq kohë sa i jepet krijuesit atributi përkatës.

DEKLARATA E AMSTERDAMIT

Miratuar në Kongresin për Trashëgiminë Arkitekturore Evropiane në Amsterdam,
21 - 25 tetor 1975

KËSHILLI I EVROPËS

Përkthyer nga: Sonila Kora, Marsela Plyku Demaj.
Redaktuar nga: Boiken Abazi.

Teksti origjinal i përket Këshillit të Evropës. Ky përkthim në një gjuhë jo zyrtare botohet në marrëveshje me Këshillin e Evropës, por nën përgjegjësinë e vetme të përkthyesit/botuesit.

Kongresi i Amsterdimit është ngjarja kurorëzuese e vitit 1975, vit i trashëgimisë arkitekturore evropiane. Kongresi përbëhet nga delegatë prej të gjitha pjesëve të Evropës, dhe mirëpriti përzemërsisht Kartën e shpallur nga Komiteti i Ministrave të Këshillit të Evropës, e cila pranon se arkitektura unike e Evropës është trashëgimia e përbashkët e të gjithë popujve të saj, si dhe deklaron synimin e shteteve anëtare për të punuar së bashku dhe me qeveritë e tjera evropiane për mbrojtjen e saj. Kongresi gjithashtu pohon se trashëgimia arkitekturore e Evropës është një pjesë përbërëse e trashëgimisë kulturore të të gjithë botës dhe evidenton angazhimin e përbashkët për të nxitur bashkëpunimin dhe shkëmbimet në fushën e kulturës të përfshira në “Aktin Final të Kongresit për Sigurinë dhe Bashkëpunimin në Evropë”, të miratuar në Helsinki në korrik të këtij viti. Në këtë mënyrë, Kongresi e vë theksin te konsideratat themelore, si në vijim:

- a. Trashëgimia arkitekturore e Evropës, përveç vlerës së saj të paçmuar kulturore, u jep popujve të saj vetëdijen për historinë e tyre të përbashkët si dhe të ardhmen e përbashkët. Prandaj, ruajtja e saj është një çështje me rëndësi jetike.
- b. Trashëgimia arkitekturore përfshin jo vetëm ndërtesa të veçanta me cilësi të jashtëzakonshme bashkë me rrethinat e tyre, por edhe të gjitha zonat me interes historik apo kulturor të qyteteve ose fshatrave.
- c. Meqenëse këto thesare janë pronë e përbashkët e të gjithë popujve të Evropës, ata kanë një përgjegjësi të përbashkët për t'i mbrojtur nga rreziqet në rritje nga të cilat kërcënohen, si neglizhimi dhe rrënimi, shkatërrimi i qëllimshëm, ndërtimet e reja të papërshtatshme dhe trafiku i rënduar.
- d. Konservimi i arkitekturës nuk duhet të konsiderohet si një çështje e dorës së dytë, por si një objektivi kryesor i planifikimit urban dhe territorial.
- e. Autoritetet vendore (lokale), nga ku varen dhe shumica e vendimeve të rëndësishme në fushën e planifikimit, kanë përgjegjësi të veçantë për mbrojtjen e trashëgimisë arkitekturore, si dhe duhet të ndihmojnë njëri-tjetrin përmes shkëmbimit të ideve dhe informacionit.
- f. Rehabilitimi i zonave të vjetra duhet të projektohet dhe të zbatohet në mënyrë të tillë që të sigurojë

aty ku është e mundur shmangien e ndryshimeve të mëdha në përbërjen sociale të banorëve. Të gjithë sektorët e shoqërisë duhet të përfitojnë nga restaurime të financuara me fonde publike.

- g. Masat e nevojshme legjislative dhe administrative duhet të forcohen dhe të bëhen më efektive në të gjitha vendet.
- h. Për të ndihmuar në përbalimin e kostove të restaurimit, përshtatjes dhe mirëmbajtjes së ndërtesave dhe zonave me interes arkitektonik ose historik, duhet të sigurohet asistencë e duhur financiare për autoritetet vendore, si dhe mbështetja financiare dhe lehtësime fiskale për pronarët privatë.
- i. Trashëgimia arkitekturore do të mbijetojë vetëm nëse vlerësohet nga publiku dhe veçanërisht nga brezi i ri. Prandaj, programet arsimore për të gjitha moshat duhet t'i kushtojnë më shumë vëmendje kësaj teme.
- j. Duhet të inkurajohen organizatat e pavarura ndërkombëtare, kombëtare dhe vendore që ndihmojnë në zgjimin e interesit publik.
- k. Duke qenë se ndërtesat e reja të ditëve të sotme do të jenë trashëgimia e së nesërme, duhet të bëhet çdo përpjekje për të siguruar që arkitektura bashkëkohore të jetë e një cilësie të lartë.

Duke patur parasysh se në Kartën Evropiane të trashëgimisë arkitekturore Komiteti i Ministrave ka deklaruar se është detyrë e Këshillit të Evropës të sigurojë që Shtetet Anëtare të ndjekin politika koherente në frymën e solidaritetit, është thelbësore që të bëhen raportime periodike mbi progresin e konservimit arkitekturor në të gjitha vendet evropiane në një mënyrë që nxit shkëmbimin e përvojës.

Kongresi u bën thirrje qeverive, parlamenteve, institucioneve shpirtërore dhe kulturore, instituteve profesionale, shoqatave të pavarura të tregtisë dhe industrisë, dhe gjithë qytetarëve, që të japin mbështetjen e tyre të plotë për realizimin e objektivave të kësaj Deklarate dhe të bëjnë sa kanë mundësi për të siguruar zbatimin e tyre. Vetëm në këtë mënyrë do të mund të ruhet trashëgimia e pazëvendësueshme arkitekturore e Evropës, për pasurimin e jetës së të gjithë popujve të saj tani dhe në të ardhmen.

Bazuar në diskutimet e tij, Kongresi paraqet konkluzionet dhe rekomandimet e tij si më poshtë.

Shoqëria jonë së shpejti do të detyrohet të heqë dorë nga trashëgimia e ndërtesave dhe vendeve që përbëjnë mjedisin e saj tradicional, nëse nuk zbatohet menjëherë një politikë e re e integruar e mbrojtjes dhe konservimit. Sot është e nevojshme mbrojtja e qyteteve historike, lagjeve të vjetra të qyteteve, qyteteve dhe fshatrave tradicionale, si dhe parqeve dhe kopshteve historike. Konservimi i këtyre ansambleve arkitekturore mund të konceptohet vetëm në një këndvështrim të gjerë, duke përqafuar të gjitha ndërtesat me vlera kulturore, nga ato që janë më të mëdha tek ato më modestet – pa harruar ato të kohës së sotme së bashku me mjedisin e tyre rrethues. Kjo mbrojtje gjithëpërfshirëse do të plotësojë kuadrin e mbrojtjes individuale të monumenteve dhe siteve të veçanta dhe të izoluar.

Rëndësia e trashëgimisë arkitekturore dhe arsytet për nevojën e ruajtjes së saj tani perceptohen më qartë. Është e nevojshme të ruhet vazhdimësia historike e mjedisit, nëse duam të ruajmë ose krijojmë një mjedis që i lejon individët të gjejnë identitetin e tyre dhe të ndihen të sigurtë pavarësisht ndryshimeve të papritura shoqërore. Një qasje e re e planifikimit urban kërkon të rikuperojë hapësirat e mbyllura, dimensionet njerëzore, ndërthurjen e funksioneve dhe larminë sociale dhe kulturore që karakterizonin strukturën urbane të qendrave historike. Por gjithashtu po merr kuptim ideja se konservimi i ndërtesave të vjetra ndihmon në ekonomizimin e burimeve dhe trajtimin e mbetjeve, një nga shqetësimet kryesore të shoqërisë së sotme. Është dëshmuar se ndërtesat historike mund të pajisen me funksione të reja që korrespondojnë me nevojat e jetës bashkëkohore. Për më tepër, konservimi kërkon artistë dhe mjeshtra shumë të aftë, talentet dhe dijeberja e të cilëve duhet të mbahen gjallë dhe të përcillen. Së fundmi, rehabilitimi i banesave ekzistuese ndihmon për të kontrolluar cenimin e tokës bujqësore dhe për të shmangur, ose zvogëluar ndjeshëm, lëvizjet e popullsisë – gjë që përbën një avantazh shumë të rëndësishëm të politikave të konservimit.

Për të gjitha këto arsye, edhe pse sot më shumë se kurrë është pranuar nevoja për ruajtjen e trashëgimisë arkitekturore, ajo duhet të vendoset mbi themele të forta dhe të qëndrueshme në kohë. Prandaj, ajo duhet të bëhet fushë e studimeve bazë kërkimore dhe pjesë e të gjitha kurseve me karakter edukativ dhe e programeve të zhvillimit kulturor.

Konservimi i trashëgimisë arkitekturore është një prej objektivave kryesorë të planifikimit urban dhe rajonal.

Konservimi i trashëgimisë arkitekturore duhet të bëhet pjesë e pandarë e planifikimit urban dhe rajonal, në vend që të trajtohet si aspekt i dorës së dytë ose që kërkon veprime të pjesshme, siç ka ndodhur shpesh në të kaluarën. Prandaj është e domosdoshme të ketë një dialog të vazhdueshëm ndërmjet konservuesve dhe autoriteteve përgjegjëse për planifikimin. Planifikuesit duhet të pranojnë se jo të gjitha zonat janë njësoj, dhe si rrjedhojë ato duhet të trajtohen sipas veçorive të tyre individuale. Njohja e vlerave estetike dhe kulturore të trashëgimisë arkitekturore duhet të shërbejë si orientim në miratimin e objektivave dhe rregullave specifike të planifikimit për komplekset e vjetra arkitekturore.

Nuk është e mjaftueshme thjesht mbivendosja e rregullave të veçanta për mbrojtjen e ndërtimeve historike të rregulloret e zakonshme urbanistike, edhe nëse ato bashkërendohen.

Për të bërë të mundur integrimin e nevojshëm kërkohet një inventar i ndërtesave, komplekseve arkitekturore dhe siteve, duke përcaktuar zona mbrojtëse (tampon) rreth tyre. Ai duhet të qarkullojë gjerësisht, në mënyrë të veçantë midis autoriteteve rajonale dhe vendore, si dhe zyrtarëve përgjegjës për planifikimin urban dhe territorial, në mënyrë që të tërheqë vëmendjen e tyre në lidhje me ndërtesat dhe zonat e denja për mbrojtje. Një inventar i tillë do të sigurojë një bazë realiste për konservimin si faktor cilësor themelor në menaxhimin (administrimin) e hapësirës.

Politikat e planifikimit rajonal duhet të marrin parasysh ruajtjen e trashëgimisë arkitekturore dhe të kontribuojnë në të. Në mënyrë të veçantë ato mund të nxisin aktivitetet të reja për t'u vendosur në zonat ekonomikisht në rënie me qëllimin për të mbajtur nën kontroll shpopullimi dhe në këtë mënyrë të parandalohet degradimi i ndërtesave të vjetra. Për më tepër, vendimet për zhvillimin e zonave urbane periferike mund të orientohen në atë mënyrë që të ulin trysinë mbi lagjet e vjetra; këtu, politikat e transportit dhe punësimit dhe një shpërndarje më e mirë e zonave kryesore të aktivitetit urban mund të kenë një ndikim të rëndësishëm në konservimin e trashëgimisë arkitekturore.

Zhvillimi i plotë i një politike të vazhdueshme të konservimit kërkon decentralizim në shkallë të gjerë si dhe vëmendje për kulturat vendase. Kjo do të thotë se duhet të ketë njerëz përgjegjës për konservimin në të gjitha nivelet (qendrore, rajonale dhe vendore) ku merren

vendimet e lidhura me planifikimin. Megjithatë, konservimi i trashëgimisë arkitekturore nuk duhet të jetë vetëm një çështje e ekspertëve të fushës. Mbështetja e opinionit publik është thelbësore. Popullsia vendase duhet të marrë realisht pjesë në çdo fazë të punës, që nga hartimi i inventarit deri në përgatitjen e vendimeve bazuar mbi informacionin e plotë dhe objektiv.

Në fund, konservimi i trashëgimisë arkitekturore duhet të bëhet tipar dallues i një qasjeje të re afatgjatë, e cila i kushton vëmendjen e duhur kriterëve të cilësisë dhe shkallës së ndërhyrjes. Si i tillë ai duhet të bëjë të mundur refuzimin e alternativave dhe qëllimeve të cilat shpesh bazohen në vizione afatshkurtra, apo qasje të kufizuara në teknologji, pra, me pak fjalë, të pikëpamjeve tashmë të vjetëruara.

Konservimi i integruar përfshin përgjegjësinë e autoriteteve vendore dhe kërkon pjesëmarrjen e qytetarëve.

Autoritetet vendore duhet të kenë përgjegjësi specifike dhe të përgjithshme në mbrojtjen e trashëgimisë arkitekturore. Në zbatimin e parimeve të konservimit të integruar, autoritetet duhet të marrin parasysh vijimësinë e realiteteve ekzistuese sociale dhe fizike në komunitetet urbane dhe rurale. E ardhmja nuk mund dhe nuk duhet të ndërtohet në kurriz të së shkuarës.

Për të zbatuar një politikë të tillë, e cila në mënyrë inteligjente, të ndjeshme dhe me leverdi ekonomike respekton mjedisin e krijuar nga njeriu, autoritetet vendore duhet:

- të përdorin si bazë studimin e përmbajtjes së zonave urbane dhe rurale, veçanërisht strukturën e tyre, funksionet e tyre komplekse dhe karakteristikat arkitekturore dhe vëllimore të hapësirave të ndërtuara dhe të hapura;
- t'u caktojnë ndërtesave funksione të cilat u respektojnë karakterin dhe sigurojnë mbijetesën e tyre, duke përbushur edhe nevojat e jetës bashkëkohore;
- të jenë të vetëdijshëm se studimet afatgjata mbi zhvillimin e shërbimeve publike (arsimore, administrative, mjekësore) tregojnë se përmasat e tepruara dëmtojnë cilësinë dhe efektshmërinë e tyre;
- t'i kushtojnë një politikë të tillë një pjesë të përshtatshme të buxhetit të tyre. Në këtë kontekst, ata duhet të kërkojnë nga qeveritë krijimin e

fondeve të dedikuara posaçërisht për qëllime të tilla. Grantet dhe huatë e autoriteteve vendore që u jepen individëve privatë dhe shoqatave të ndryshme duhet të synojnë nxitjen e përfshirjes dhe angazhimit financiar të tyre;

- të caktojë përfaqësues për t'u marrë me të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me trashëgiminë arkitekturore dhe sitet;
- të krijojnë agjenci të posaçme për të mundësuar lidhje të drejtpërdrejta ndërmjet përdoruesve të mundshëm të ndërtesave dhe pronarëve të tyre;
- të lehtësojë formimin dhe funksionimin efektiv të shoqatave vullnetare për restaurim dhe rehabilitim.

Autoritetet vendore duhet të përmirësojnë teknikat e tyre të konsultimit për evidentimin e opinionëve të palëve të interesit për planet e konservimit dhe duhet t'i marrin parasysh këto mendime që në fazat më të hershme të planifikimit. Si pjesë e përpjekjeve të tyre për të informuar publikun, vendimet e autoriteteve vendore duhet të merren në prani të publikut, duke përdorur një gjuhë të qartë dhe të kuptueshme, në mënyrë që banorët vendas të mund të mësojnë rreth tyre, t'i diskutojnë ato dhe të vlerësojnë arsyet e këtyre vendimeve. Gjithashtu duhet të vihen në disopizicion vende takimi në mënyrë që anëtarëve të publikut t'i krijohet mundësia të konsultohen bashkërisht.

Në këtë drejtim, metoda të tilla si takimet publike, ekspozitat, anketimet, përdorimi i mjeteve të komunikimit mediatic dhe të gjitha metodat e tjera të përshtatshme duhet të bëhen praktikë e zakonshme. Edukimi i të rinjve në çështjet mjedisore dhe përfshirja e tyre në praktikat e konservimit është një nga detyrimet më të rëndësishme ndaj komunitetit.

Propozimet apo alternativat e paraqitura nga grupe apo individë duhet të konsiderohen si një kontribut i rëndësishëm në procesin e planifikimit. Autoritetet vendore mund të përfitojnë shumë nga përvoja e njëri-tjetrit. Prandaj duhet të shkëmbejnë informacione dhe ide në mënyrë të vazhdueshme përmes të gjitha kanaleve të komunikimit në dispozicion.

Suksesi i çdo politike të konservimit të integruar varet nga marrja në konsideratë e faktorëve socialë. Një politikë konservimi nënkupton edhe integrimin e trashëgimisë arkitekturore në jetën shoqërore.

Përpjekjet që do të realizohen për konservimin duhet të

maten jo vetëm nga vlera kulturore e ndërtesave, por edhe nga vlera e përdorimit të tyre. Problemet sociale të konservimit të integruar mund të trajtohen siç duhet vetëm duke iu referuar njëkohësisht të dyja matjeve të këtyre vlerave.

Rehabilitimi i një kompleksi arkitekturor që është pjesë e trashëgimisë nuk është domosdoshmërisht më i kushtueshëm sesa ndërtimi i ri në një infrastrukturë ekzistuese apo edhe se ndërtimi i një kompleksi të ri në një sit të pazhvilluar më parë. Prandaj, kur krahasojmë koston e këtyre tre zgjidhjeve, pasojat sociale të cilave janë krejt të ndryshme, është e rëndësishme të mos anashkalojmë kostot sociale. Këto nuk kanë të bëjnë vetëm me pronarët dhe përdoruesit, por edhe zejtarët, tregtarët dhe ndërtuesit lokalë që e mbajnë gjallë zonën.

Për të shmangur mundësinë që ligjet e tregut të kenë fushë të lirë veprimi në zonat e restauruara dhe të rehabilituara, duke çuar në largimin e detyruar të banorëve që nuk janë në gjendje të paguajnë qiratë e rritura, autoritetet publike duhet të ndërhyjnë për të reduktuar efektin e faktorëve ekonomikë, siç veprojnë gjithmonë në rastet e banesave me kosto të ulët. Ndërhyrjet financiare duhet të synojnë të vendosin një ekuilibër midis granteve që i jepen pronarëve për restaurim, të kombinuara me përcaktimin e çmimit tavan të qirasë, dhe kompensimin për përdoruesit, për të mbuluar pjesërisht ose tërësisht diferencën midis qirave të vjetra dhe të reja.

Për t'i mundësuar banorëve pjesëmarrjen në hartimin e programeve, atyre duhet t'u jepen faktet e nevojshme për të kuptuar situatën, nga njëra anë duke shpjeguar vlerën historike dhe arkitekturore të ndërtesave që do të konservohen, dhe nga ana tjetër duke u dhënë detaje të plota rreth ristrehimit të përhershëm dhe të përkohshëm. Kjo pjesëmarrje është edhe më e rëndësishme sepse nuk bëhet fjalë vetëm për restaurimin e disa ndërtesave të privileguara, por edhe për rehabilitimin e zonave të tëra. Kjo mënyrë praktike e të tërhequrit të njerëzve drejt kulturës do të sillte një përfitim të konsiderueshëm social.

Konservimi i integruar kërkon përshtatjen e masave legislative dhe administrative.

Reforma legislative me ndikim të gjerë, së bashku me një rritje të burimeve administrative, është parakusht për veprimtarinë efektive për shkak se koncepti i trashëgimisë arkitekturore është shtrirë gradualisht, nga ndërtesat historike të veçanta te komplekset arkitekturore urbane

dhe rurale, e deri te dëshmitë ndërtimore të periudhave më të fundit kohore.

Nevoja për të bashkërenduar legjislacionin e planifikimit rajonal me legjislacionin për mbrojtjen e trashëgimisë arkitekturore duhet ta drejtojë këtë reformë. Kjo e fundit duhet të japë një përkufizim të ri të trashëgimisë arkitekturore dhe objektivave të konservimit të integruar.

Përveç kësaj, ajo duhet të parashikojë dispozita të veçanta për procedura të veçanta në lidhje me:

- shpalljen dhe zonimin e komplekseve arkitekturore;
- hartëzimin e zonave mbrojtëse (tampon) si dhe kufizimet që do të vendosen në përdorimin e tyre për interesin publik;
- përgatitjen e skemave të integruara të konservimit dhe përfshirjen e dispozitave të tyre në politikat e planifikimit rajonal;
- miratimin e projekteve dhe autorizimin për kryerjen e punimeve.

Përveç kësaj, legjislacioni i nevojshëm duhet:

- të sigurojë një shpërndarje të ekuilibruar të burimeve buxhetore mes rehabilitimit dhe rizhvillimit;
- t'u japë qytetarëve që vendosin të rehabilitojnë një ndërtesë të vjetër të paktën të njëjtat avantazhe financiare si ato që gëzojnë për ndërtimet e reja;
- të rishikojnë sistemin e ndihmës financiare shtetërore nën dritën e politikës së re të konservimit të integruar.

Për aq sa është e mundur, zbatimi i kodeve, rregulloreve dhe kërkesave të ndërtimit duhet të përshtatet për të përmbushur nevojat e konservimit të integruar.

Për të rritur kapacitetin operativ të autoriteteve është e nevojshme të rishikohet struktura e administratës, duke u siguruar që departamentet përgjegjëse për trashëgiminë kulturore të jenë të organizuara në nivelet e duhura, si dhe duke siguruar në dispozicion të tyre një nivel të mjaftueshëm të personelit të kualifikuar dhe të burimeve thelbësore shkencore, teknike dhe financiare

Këto departamente duhet të ndihmojnë autoritetet vendore (lokale), të bashkëpunojnë me zyrat rajonale të planifikimit dhe të mbajnë kontakte të vazhdueshme me organet publike dhe private.

Konservimi i integruar kërkon mjete të përshtatshme financiare.

Është e vështirë të përcaktohet një politikë financiare e zbatueshme për të gjitha shtetet, ose të vlerësohen pasojat e masave të ndryshme të përfshira në procesin e planifikimit, sepse pasojat e tyre ndikojnë njëra-tjetrën. Për më shumë, ky proces drejtohet nga faktorë të jashtëm që burojnë nga struktura aktuale e shoqërisë. Si rrjedhojë, i takon çdo shteti të krijojë metodat dhe instrumentet e veta të financimit.

Megjithatë, mund të konkludohet se vështirë se gjendet ndonjë shtet në Evropë ku mjetet financiare të akorduara për konservimin janë të mjaftueshme.

Gjithashtu është po aq e dukshme se asnjë shtet evropian nuk ka krijuar ende makinerinë ideale administrative për të përmbushur kërkesat ekonomike të një politike të integruar konservimi. Për të zgjidhur problemet ekonomike të konservimit të integruar është e rëndësishme - dhe ky është një faktor vendimtar - të hartohet legjislacioni që do të përcaktojë kufizime për ndërtesat e reja në lidhje me vëllimin dhe përmasat e tyre (lartësia, koeficienti i shfrytëzimit, etj.) që do të mundësojë harmoninë me mjedisin rrethues të tyre.

Rregulloret e planifikimit duhet të shkurajojnë rritjen e dendësisë dhe të nxisin rehabilitimin në vend të rindërtimit.

Duhet të hartohen metoda për të vlerësuar koston shtesë të shkaktuar nga kufizimet e programeve të konservimit. Aty ku është e mundur, duhet të disponohen fonde të mjaftueshme për të ndihmuar pronarët që janë të detyruar të kryejnë këto punime restaurimi që të përballojnë koston shtesë - as më shumë dhe as më pak. Nëse do të pranoheshin kriteret e koston shtesë, qartazi nevojitet kujdes për të shmangur reduktimin e përfitimt si pasojë e taksave.

I njëjti parim duhet të zbatohet për rehabilitimin e komplekseve të rrënuara me interes historik apo arkitekturor. Kjo do të çonte drejt rivendosjes së ekuilibrit social.

Avantazhet financiare dhe ulja e detyrimeve tatimore për ndërtesat e reja duhet të përcaktohen në të njëjtin proporcion me mirëmbajtjen dhe ruajtjen e ndërtesave të vjetra, duke zbritur natyrisht çdo kompensim për koston shtesë që mund të jetë paguar paraprakisht.

Autoritetet duhet të krijojnë "Revolving Funds" (Fonde

qarkulluese), ose të inkurajojnë krijimin e tyre, duke u siguruar autoriteteve vendore ose shoqatave jofitimprurëse kapitalin e nevojshëm. Kjo është veçanërisht e përshtatshme në zonat ku programe të tilla mund të bëhen vetëfinansuese në zona afatshkurtër ose afatgjatë, si pasojë e rritjes së vlerës që rrjedh nga kërkesa e lartë për këto prona aq tërheqëse.

Megjithatë, është jetike të inkurajohen të gjitha burimet private të financimit, veçanërisht ato që vijnë nga industria. Nisma të shumta private kanë dëshmuar rolin e rëndësishëm që ato mund të luajnë në bashkëpunim me autoritetet në nivel kombëtar ose vendor (lokal).

Konservimi i integruar kërkon promovimin e metodave, teknikave dhe aftësive për restaurim dhe rehabilitim.

Metodat dhe teknikat e restaurimit dhe rehabilitimit të komplekseve historike duhet të shfrytëzohen më mirë, duke zgjeruar edhe gamën e tyre. Teknikat e specializuara që janë zhvilluar për restaurimin e komplekseve të rëndësishme historike duhet të zbatohen tani e tutje në gamën e gjerë të ndërtesave dhe komplekseve me vlera më pak të spikatura artistike.

Duhet të ndërmerren hapa për t'u siguruar që materialet tradicionale të ndërtimit të mbeten të disponueshme dhe që mjeshtëritë dhe teknikat tradicionale të vazhdojnë të përdoren.

Mirëmbajtja e përhershme e trashëgimisë arkitekturore, në shtrirjen afatgjatë kohore, do të shmangë punimet e kushtueshme të rehabilitimit.

Çdo skemë rehabilitimi duhet të studiohet tërësisht para se të zbatohet. Duhet të mblidhet një dokumentacion gjithëpërfshirës për materialet dhe teknikat dhe duhet bërë një analizë e kostove. Ky dokumentacion duhet të mblidhet dhe të vendoset në qendra të përshtatshme. Materialet dhe teknikat e reja duhet të përdoren vetëm pas miratimit nga institucionet e pavarura shkencore. Duhet të ndërmerren punime kërkimore për të hartuar një katalog të metodave dhe teknikave të përdorura për konservim, dhe për realizimin e këtij qëllimi duhet të krijohen institucione shkencore që bashkëpunojnë ngushtë me njëra-tjetrën. Ky katalog duhet të vihet në dispozicion dhe t'i shpërndahet të gjithë të interesuarve, duke nxitur kështu reformën e praktikave të restaurimit dhe rehabilitimit.

Ka një nevojë thelbësore për programe më të mira trajnimi që prodhojnë personel të kualifikuar. Këto programe duhet të jenë ndërdisiplinore dhe të ofrohen

në mënyrë të përshtatshme, si dhe duhet të përfshijnë kurse ku mund të fitohet përvoja praktike në terren. Shkëmbimi ndërkombëtar i njohurive, përvojës dhe profesionistëve është një element thelbësor në trajnimin e të gjithë personelit të përfshirë.

Kjo duhet të ndihmojë në krijimin e burimeve të nevojshme njerëzore si planifikues, arkitektë, teknikë dhe mjeshtër të kualifikuar për të përgatitur programet e konservimit dhe për të ndihmuar në sigurimin e zhvillimit të mjeshtërive të veçanta për punimet restauruese; veçanërisht ato mjeshtëri që rrezikojnë të humbasin. Mundësia për kualifikime, kushtet e punës, paga, siguria e punësimit dhe statusi social duhet të jenë mjaft tërheqëse për t'i nxitur të rinjtë të bëhen pjesë dhe të qëndrojnë në disiplina që lidhen me punën e restaurimit dhe rehabilitimit.

Për më tepër, autoritetet përgjegjëse për programet arsimore të të gjitha niveleve duhet të synojnë nxitjen e interesit në disiplinat e konservimit të të rinjtë.